

I

PRELUDIJUM *Porodična bronika. Instrumenti u orkestru*

1

PRIPOVEST o orkestru nalik je na staru porodičnu hroniku, ili tačnije, na istoriju suparništva između velikog broja starih porodica. One se na kraju ujedinjuju radi zajedničkog cilja i uspostave regularnog državnog stanja. Današnji orkestar izgleda nam kao sasvim prirodan raspored pojedinih deonica i grupa: gudačkih, drvenih duvačkih, limenih duvačkih, udaračkih instrumenata. Ipak, izabrati ove među mnoštvom instrumenata, svrstati ih u poredak tako da svaki bude na mestu koje je za njega pravo, i da izvrši neophodne zadatke, ni više ni manje, – taj posao zahtevao je oko jednog i po stoleća. Posao je najvećim delom obavljen u XVII veku i prvoj polovini XVIII, a orkestar u svom sadašnjem sklopu pojavio se oko 1750.

Razni instrumenti su, naravno, postojali u svim vremenima, možda i brojniji u ranim danima nego što ih je danas. Njihova svrha bila je da prate pevane glasove, takođe, da zamenjuju glasove koji bi nedostajali. Sem toga, korišćeni su u sviranju za ples, vojničke marševe, i napokon, u crkvenoj službi. Naročito su duvački instrumenti, još u vreme antike, imali važnu eklezijastičku ulogu. Setimo se „sedam truba Jerihona, od ovnjujskog roga”, kao i cimbala i harfi iz biblijskih himni pobede. Ove instrumente nalazimo na kipovima starog Vavilona i Egipta. Saznajemo i da su na rimskim svetkovinama bili angažovani grčki virtuozi da izvode na svojim instrumentima.

Već na početku bilo je nekoliko tipova ili porodica instrumenata, razvrstanih prema načinu proizvođenja zvuka. Postojali su žičani, duvački i udarački instrumenti. Ali nijednog od onih koji su bili u opštoj upotrebi pre 1600 danas više nema. Od naših instrumenata, tip violine, izdanak ranijih žičanih oblika, pronađen je oko 1600 godine. Naši drveni duvački instrumenti, kao oboa i fagot, stariji su, ali njihov sadašnji vid datira iz XVII veka. Klarinet je izmišljen tek u XVIII veku. Sami Hajdn i Mocart nisu upotrebljavali klarinet redovno, jer svirače na njemu nisu uvek imali na raspolaganju. Horne i trube dobine su svoj sadašnji oblik tokom XVIII i XIX veka. Flaute i udarački instrumenti sigurno su postojali još od antike, ali u vrlo primitivnim formama.

Dakle, naši instrumenti, ovakvi kakve znamo, vode poreklo iz renesanse i potonjih razdoblja. Sklonost ka njihovom kombinovanju odvela je izgradnji nekoliko tipova jednog istog instrumenta u različitim veličinama. Što je bilo imitacija različitih opsega i kvaliteta ljudskog glasa. Violina, na primer, građena je uglavnom u tri razne veličine: sopranski tip, nazvan violina; altovski tip – viola; tenorski i basovski tip – violončelo. Kontrabas, koji se danas još uvek koristi u našem orkestru, ne pripada porodici violinâ. Gambe su takođe postojale u svim registrima. One bejahu, tako reći, ranija kraljevska porodica. Ali njihov zvuk pokazao se isuviše tihim da bi mogle sačinjavati poseban instrumentalni korpus. Potonja violinska vrsta, skromnijih dimenzija, zbog čega je pružala više mogućnosti za tehničko usavršavanje, sa pevnim kvalitetom kao i gambe, samo prodornijeg i nosivijeg tona – nasledila je gambe. Jedino se kontrabas, zbog svojih mekih dubokih tonova, održao kao temelj kasnijeg gudačkog kvarteta.

Sa nastankom upotrebljivog gudačkog hora, postavljen je temelj modernog orkestra. Taj orkestar bio je najpre imitacija pevanog hora, pa su pojedinačni instrumenti morali da odgovaraju glasovima po raznovrsnosti, kao i po opsegu. Morali su biti u stanju da, kao u maniru pevane kompozicije, saopšte harmoniju sa svim njenim izmenama. Naročit posao što ga je izvršio XVII vek bio je da razvije tipove instrumenata pogodne za tu svrhu. Naravno da jasna ideja o takvom cilju nije postojala. Niko nije rekao ili pomislio: moramo stvoriti orkestar. Niti je postojala ma kakva posebna literatura koja bi se odnosila na instrumente. Sva muzika visoke klase bila je namenjena pevanju, pri čemu su instrumenti imali jedino zadatku da zamene nedostajuće glasove. Ali su sa vremenom ti zamenici osvojili autonomiju svojim narastajućim kapacitetom za pevni izraz i svojom tehničkom svestranošću.

2

USAVRŠAVANJE violine je jedno od najznačajnijih dostignuća muzičke istorije. Ton se odlikuje zapanjujućom sličnošću sa pevnim i emocionalnim svojstvima ljudskog glasa. Ne samo ton, već i mehanička organizacija violine bliži se apsolutnom savršenstvu. Njen oblik je ostvarenje umetničke lepote i jednostavnosti. Četiri žice stoje u odnosu kvinte, najvažnijeg intervala sistema harmonije. Hvatnik omogućava izvođenje izuzetno širokog opsega zvukova, naročito u visokim registarskim zonama. Ograničeniji broj dubokih tonova, uslovljen najnižom žicom, kompenzuju drugi članovi porodice, drugi instrumenti građeni po istom načelu, samo veći zapreminom. Na taj način, pun hor violinskog tipa od violončela do sopran-violine, predstavlja zvučni korpus koji nadilazi ljudske glasove u raznovrsnosti kako tonskih

